

lah'in emir ve rızasına uygun şekilde malî yardımlarda bulunma, namaz ve zekât ibadetlerini yerine getirme, sözleşmelere riayet etme, en zor ve sıkıntılı zamanlarda bile sabırlı ve metanetli olma şeklinde gösterilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'in birçok yerinde görüldüğü gibi bu âyetle de yalnızca en başta gelen erdemlerin sıralandığı, dolayısıyla birrin muhtevasının sınırlandırılmadığı düşünülürse birrin iman, ibadet ve ahlâka dair bütün iyi hasletleri kapsayacak genişlikte bir kavram olduğunu kabul etmek gerekir. Nitekim Fahreddin er-Râzî de bu âyet münasebetiyle birri, "bütün saygılı davranışları (taat) ve insanı Allah'a yaklaştıran hayırlı işleri içine alan bir kelime" şeklinde tarif etmiştir (*Mefâtîhu'l-ğayb*, V, 37). Söz konusu âyetin devamında, gerçekten dürüst ve takvâ sahibi olan kişilerin ancak belirtilen hasletleri kazananlar olduğu ifade edilmiştir. "Birr" ve en genel anlamı ile "Allah'a karşı saygılı olma" demek olan takvâ arasındaki bu yakınlık Kur'ân-ı Kerîm'de başka vesilelerle de gösterilmiştir. Yine Bakara sûresinde (2/189), bir örnek olmak üzere, evlere kapıdan girmek yerine arka taraftan girmek gibi ahlâk ve görgü kurallarına aykırı bir davranışın "birr" sayılamayacağı belirtildikten sonra birrin takvâ sahibi insana has bir fazilet olduğu ifade edilmiştir. İki fazilet arasındaki bu yakınlık diğer bir âyetle (el-Mâide 5/2), "Birr ve takvâ hususunda yardımlaşınız" ifadesiyle gösterilmiştir. İmam Mâtürîdî bu âyeti tefsir ederken bu iki fazileti, "birr, bütün hayırların en tam şekli, takvâ ise bütün şerhlerin terkedilmesi ve bir daha yapılmamasıdır" şeklinde tarif etmiştir (bk. *Te'vîlât* I, 175^b). Mâverdî'ye göre söz konusu âyetle birr ve takvâ kelimelerinin yan yana gelmesinin sebebi, bunların birbirini tamamlayan ahlâkî faziletler olmasıdır. Çünkü ona göre birr insanlara karşı iyi olmak ve iyilik yapmaktan doğar ve kişiye insanların sevgi ve hoşnutluğunu kazandırır; Allah'a karşı vecibelerini yerine getirmekten doğan takvâ fazileti de Allah'ın sevgi ve hoşnutluğunu kazandırır, her iki sevgiyi kazanan insan ise tam mutluluğu yakalamış olur. Mâverdî birr terimini geniş bir şekilde tahlil ettiği *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn* adlı eserinde bu erdemi, sosyal hayatın kurulması ve işleminin temel şartları arasında saydığı *ülfet**'in bir unsuru olarak görmüştür. Ona göre birr *sıla* ve *ma'ruf* olmak üzere iki şekilde tezâhür eder. Sıla, "kar-

şılık gözetmeksizin mal yardımında bulunmak", ma'ruf ise "gerek söz gerekse davranışla insanların iyilik ve mutluluğu, dirlik ve düzenliği için çalışmak" anlamına gelir (Mâverdî, s. 184). Mâverdî bu açıklamasında birrin takvâdan çok ihsan kavramıyla ilgisine ağırlık vermiştir. Esasen Kur'ân-ı Kerîm'de birrin bu mânası üzerinde de önemle durulmuştur (meselâ bk. el-Bakara 2/44; Âl-i İmrân 3/92). Birçok hadiste anne ve babaya karşı iyi ve saygılı davranmanın "birrül-vâlideyn" tabiriyle ifade edilmesi de birr ile ihsanın yakınlığını gösterir. Ancak bütün kaynaklarda birr "ihsanın en ileri derecesi" şeklinde açıklanmıştır.

Bakara sûresinin 177. âyetine göre birr doğruluk (sıdk) erdemiyle de yakından ilgilidir. Bu sebeple birre doğruluk mânası verenler olmuşsa da (bk. Râzî, III, 45; Râgıb, *el-Müfredât*, "birr" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "brr" md.) bütün sahih kaynaklarda yer alan birr hakkındaki uzunca bir hadis (meselâ bk. Buhârî, "Edeb", 69; Müslim, "Birr", 103-105), bu terimin sıdkın eş anlamlısı değil onun bir sonucu olduğunu göstermektedir. Hz. Peygamber, "Doğruluk birre, birr de cennete ulaştırır" diyerek bu hususa işaret etmiştir. Hadiste ayrıca yalanın bütün kötülüklerin temeli olduğu şeklindeki genel İslâmî telakkî de vurgulanmıştır. Bu durumda dürüstlük ve onun sayesinde ulaşılan birr bütün iyilikleri kapsamaktadır. Nitekim Hz. Peygamber başka bir hadiste, "Birr ahlâk güzelliğidir" buyurmuş (Müslim, "Birr", 14-15; Tirmizî, "Zühd", 52), burada ve daha başka hadislerinde (meselâ bk. Dârimî, "Büyû", 2; *Müsned*, IV, 182, 194, 227, 228) birrin insan vicdanını (nefs, kalp) huzura kavuşturan, ruh dünyasını aydınlatan ve geliştiren her türlü iyilik ve güzellikleri kapsadığını belirtmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "birr" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "brr" md.; *Tacü'l-'arûs*, "brr" md.; *Müsned*, I, 8, 384, 405, 432; IV, 182, 194, 227, 228; Dârimî, "Büyû", 2, "Rikâk", 77; Buhârî, "Edeb", 69; Müslim, "Birr", 14-15, 103-105; Ebû Dâvûd, "Edeb", 80; Tirmizî, "Birr", 48, "Zühd", 52; Mâtürîdî, *Te'vîlât*, Üsküdar Selimağa Ktp., nr. 40, I, 175^b; Mâverdî, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*, Beyrut 1978, s. 148, 184-185; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, III, 45-46; V, 37, 39; Kurtubî, *el-Câmi'*, II, 238; Şah Velîyullah ed-Dihlevî, *Hüccetullâhi'l-bâliğa*, Kahire, ts. (Dârü'l-Kütübü'l-hadise), II, 120-124; T. İzutsu, *Kur'an'da Dînî ve Ahlâkî Kavramlar* (trc. Selâhattin Ayaz), İstanbul, ts., s. 273-276.

ALİ TOKSARI

BİRÜN

(بیرون)

Osmanlı sarayının
(Topkapı Sarayı)
birinci ve ikinci yer denilen
meydanlarındaki müesseseleri
ifade eden bir tabir.

Sarayın Bîrun (dış) hizmetlileri idarî, askerî ve dinî alanlarda olmak üzere altı sınıfa ayrılmaktaydı. Bu görevlilerin tayin ve terfileri özel prensiplere göre yapılırdı. Padişah hocası, hekimbaşı, cerahbaşı, kehhalbaşı (göz hekimi), münecimbaşı ve hünkâr imamı Bîrun halkının ulemâ sınıfını; şehremini, arpa emini, matbah emini, darphâne emini ve kâğıt emini ümenâ sınıfını; rikâb-ı hümayun veya özengi ağaları denilen mîrâlem, kapıcıbaşı, kapıcılar kethüdâsı, çavuşbaşı ile şikâr ağaları (çakırcıbaşı, şahincibaşı, atmacacıbaşı), çaşnigirbaşı ve mîrâhur ağalar sınıfını teşkil ederdi. Yeniçeri ağası, cebecibaşı, topçubaşı, arabacıbaşı, altı bölük ağaları denilen kapıkulu süvari bölüklerinin (sipah, silâhdar, gurebâ-yı yemin, ulüfeciyan-ı yemin, ulüfeciyan-ı yesâr) kumandanları da ağalar sınıfından olup, saray teşkilâtı dışındaki bu askerî ağalara da Bîrun ağaları denirdi.

Çeşitli hizmetlerde kullanılan müteferrikalar, baltacılar, bostancılar, peyk, solak, şatır, mehterân-ı alem ve mehterân-ı hayme denilen alem ve çadır mehterleri, saka gibi hizmetlilerle çamaşırcı, aşçı, ekmekçi, terzi, hattat, hakkâk, kuyumcu, demirci, silâhçı gibi sanatkârlar da Bîrun hizmetlilerindendi.

Bîrun tabiri Enderun gibi varlığını imparatorluğun sonuna kadar sürdürememiş, Tanzimat'ın ilânından sonra pek kullanılmamıştır. Osmanlılar'da, sarayın Bîrun ricâinden başka doğrudan doğruya sadrazama bağlı bıyıklı veya gedikli ağalar diye adlandırılan görevliler de vardı. "Kapı halkı" olarak tanımlanan bu ağalara dış ağalar denildiği de olurdu. Bu gedikli ağaların maiyetinde çalışanlara ise zobu denirdi.

BİBLİYOGRAFYA :

Sertoğlu, *Tarih Lügati*, s. 53, 85; Ayn Ali, *Kavânî-i Âl-i Osmân*, s. 87 vd.; d'Ohsson, *Tableau général*, VII, 1-33; Uzunçarşılı, *Merkez-Bahriye*, s. 168 vd.; a.m.f., *Saray Teşkilâtı*, s. 358 vd.; Pakalın, I, 236-237; TA, VI, 473; B. Lewis, "Bîrun", *EJ* (Fr.), I, 1273.

ABDÜLKADİR ÖZCAN